

Grčko-italske amfore na Jadranu

Branko KIRIGIN

Izveček

Avtor obravnava grčko-italske amfore iz jadranskih najdišč. Uvodoma predstavi zgodovino raziskav in različna mnenja raziskovalcev amfor tega tipa. V prvem dodatku navaja 69 že znanih najdišč, predstavlja pa tudi grčko-italske amfore iz Istre in Dalmacije, ki so brez točnejših najdiščnih podatkov. V drugem dodatku je prvič objavljeno 18 grčko-italskih amfor iz Dalmacije. V zaključku avtor ugotavlja, da se je v obdobju od konca 4. pa do konca 2. st. pr. n. š. kljub gusarjenju in nestabilnim političnim razmeram na Jadranu odvijala živahna trgovska dejavnost.

Abstract

The large number of sites where Greco-Italic amphorae have been discovered in the Adriatic, the majority of which were previously unknown, are discussed here. The introductory section consists of a history of research into these amphorae and the various ideas expressed about them. The first appendix studies 69 known sites of discovery, some of which contained several variants of these amphorae. Amphorae of this type from Istria and Dalmatia without specific provenience are also listed. The second appendix contains information published for the first time about 18 Greco-Italic amphorae from Dalmatia. It is concluded that in the period from the end of the 4th century to the end of the 2nd century B.C., a very active trade system existed, despite piracy and unstable political conditions.

I. UVOD

U novije vrijeme u svijetu a i u nas raste interes za proučavanje amfora, prvenstveno stoga što su one jedan od glavnih izvora za analizu ekonomskih i socijalnih odnosa u grčkom, rimskom i bizantskom razdoblju. U ovom radu pokušat ću okupiti i sistematizirati podatke o takozvanim grčko-italskim amforama koje su nađene u moru ili na kopnu oko Jadrana, a pripadaju periodu od kraja 4. pa do pred kraj 2. st. pr. K.

Amfore ovog tipa razasute su posvuda po Sredozemlju (*sl. 1*),¹ no očito je da dosadašnji istraživači nisu raspolagali podacima sa istočne obale Jadrana pa je to bio jedan od motiva koji su me pokrenuli da prikupim građu sa Jadrana. Drugi motiv je bio objava nepubliciranih amfora ovog tipa iz Arheološkog muzeja u Splitu, iz zbirke Dominikanskog samostana i Pomorske zbirke u Starom Gradu na Hvaru, iz stana Sandra Vlahovića u gradu Hvaru, iz privatnih zbirki Stipe Juričevića u Sućurju i Bože Gamulina iz Jelse na Hvaru, iz zbirke Tonka Borčića iz Komiže na Visu, amforu kolege Zdenka Brusića i onu iz jedne privatne zbirke u Šibeniku (vidi *prilog 2*).²

II. HISTORIJAT ISTRAŽIVANJA GRČKO-ITALSKIH AMFORA

Da bi se bolje razumjela problematika vezana uz amfore ovog tipa smatram korisnim dati sažeti historijat njihovog proučavanja.

Specifičan oblik ovih amfora prvi je uočio Lamboglia kada je razrađivao tipologiju republikanskih amfora.³ Prvi je termin grčko-italske amfore upotrijebio Benoît.⁴ Većina autora, koji su se bavili sa tim amforama, razlikuju dva osnovna tipa. S izuzetkom Willove, manje više svi prihvaćaju podjelu na starije i mlade tipove i smatraju da su ove amfore služile za čuvanje i transport vina. Ostaju i dalje problemi oko kontinuiteta razvoja grčko-italskih amfora, kojeg zagovaraju Empereur i Hesnard, diskontinuiteta i preimenovanja kojeg zagovara Manacorda, te pitanja porijekla ovog tipa (dali od Korintskih B amfora ili su nastale u Velikoj Grčkoj i na Siciliji), lokalne produkcije i njihov nestanak.⁵ Uбудuće će, svakako, posvećivanje pažnje kontekstu nalaza i stratigrafiji, te kemijskim analizama, znatno pridonjeti razrješavanju ovih problema.

Za amfore ovog tipa sa Jadrana donio je podatke Vrsalović.⁶ De Luca de Marco objavila je rad o amforama od 5. do sredine 3. st. pr. K. otkrivenih u nekropolama Spine. Iz Spine je poznato 120 amfora grčko-italskog tipa u tri variante koje se datiraju u kraj 4. i početak 3. st. pr. K. (život u Spini prestaje sredinom 3. st. pr. K.). Autorica zagovara lokalnu produkciju.⁷ Pored novih pojedinačnih podataka o grčko-italskim amforama sa Jadrana publiciranih u našoj, albanskoj i talijanskoj literaturi (koju navodim u popisu lokaliteta, vidi *prilog 1*), jedini sintetski rad o grčko-

italskim amforama sa Jadrana objavio je Volpe za predio Daunije.⁸ On navodi nekoliko nalazišta sa starijim tipovima grčko-italskih amfora te navodi da je osobito mladi tip dobro rasprostranjen u Apuliji kako u grobovima tako i u podmorju. Također navodi "totale assenza di Dressel 1, di cui sono noti solo due esemplari frammentari a Lucera e a Barletta, e direttamente dell' ampia diffusione delle Lamboglia 2", što je slučaj i sa istočnom jadranskom obalom.⁹

Dakle, da rezimiram, glavne karakteristike grčko-italskih amfora su:

1. U presjeku one imaju trokutasti rub otvora. Najranije imaju ravnu površinu, nešto mlađe imaju posve trokutast presjek a najmlađima trokut je okrenut na dolje (sl. 2).

2. U presjeku ručka je ovalna. Starije amfore imaju kraće ručke a mlađe duže.

3. Dosežu visinu do 90 cm. Starije su od 60-70 cm, dok su mlađe od 70-90 cm visine.

4. Stijenke su do oko 1 cm debljine.

5. Starije se datiraju na kraj 4. do početka 3. st. pr. K. Mlađe se datiraju između kraja 3. i do pred kraj 2. st. pr. K.¹⁰

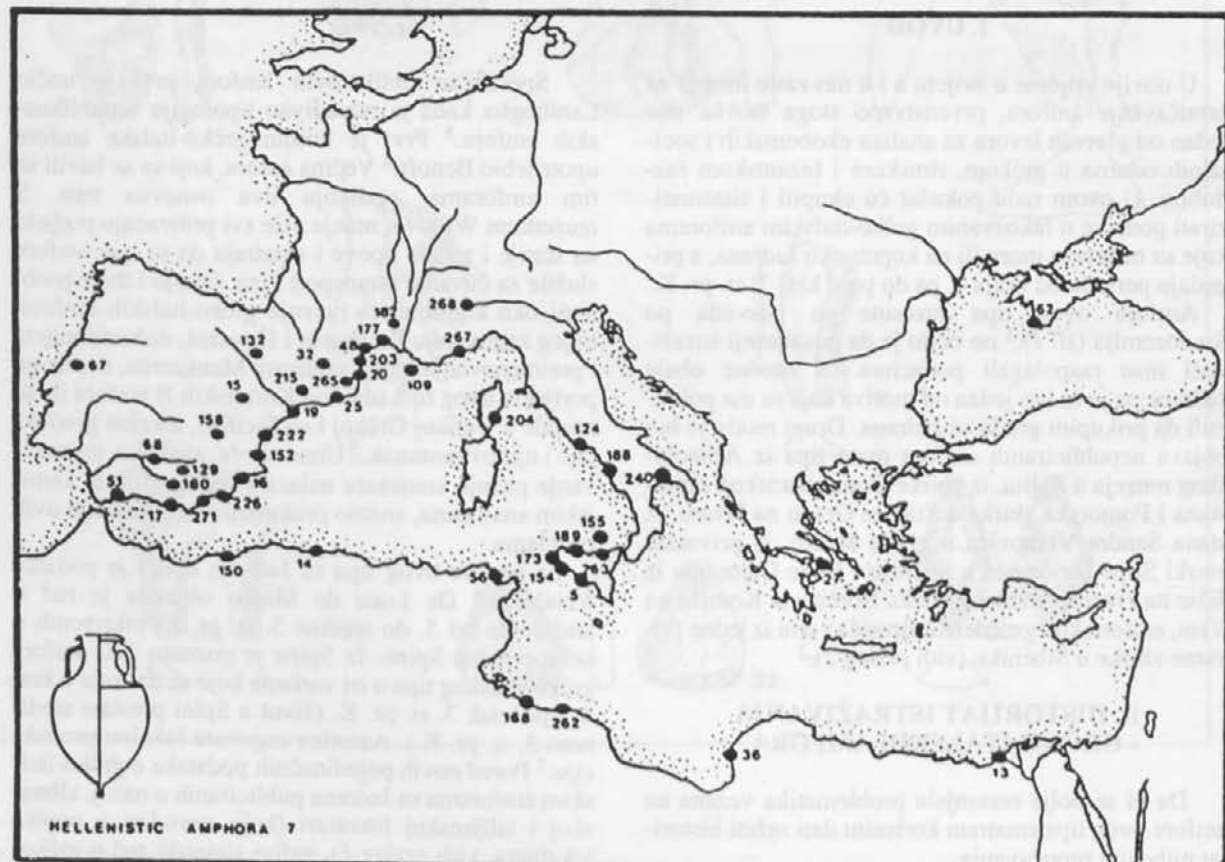
III. GRČKO-ITALSKE AMFORE NA JADRANU

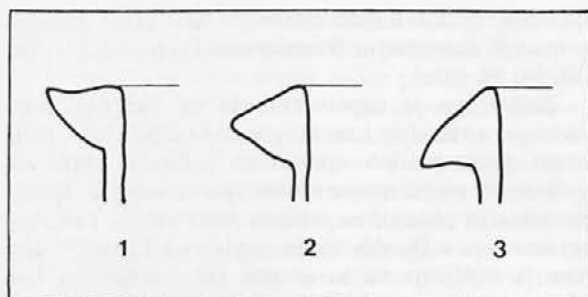
Iz popisa lokaliteta koji slijedi (vidi *prilog 1*) vidljivo je da nam je poznato 19 nalazišta na talijanskoj obali (sl. 3: br. 1-19), 44 na hrvatskoj i crnogorskoj

obali Jadrana (sl. 3: br. 20-63)¹¹ i 6 u Albaniji (sl. 3: br. 64-69). Od toga većina nalazišta je u moru (najvjerojatnije ili skoro svi predstavljaju brodolome). Što se pomorskih puteva tiče oni su išli uz obale dok je transjadranski put potvrđen nalazima na Tremitima (br. 14), možda Palagruži (br. 49) i Visu (br. 45-48). Najveća pak koncentracija nalaza je u moru oko otoka Hvara, odnosno srednjodalmatinskih otoka, dok nalaza uopće nema u zoni zadarskog arhipelaga, što je dosta zanimljivo. Najviše cijelih amfora nađeno je u Spini (br. 17 i to stariji tip) i u Risnu (br. 61, svi tipovi) dok je najviše fragmenata nađeno u Issi (br. 47) i na Ošanićima kod Stoca (br. 55). Ova relativno velika koncentracija grčko-italskih amfora na istočnoj obali Jadrana, a posebno na srednjodalmatinskom prostoru, svjedoči o intenzivnoj trgovini vinom u periodu od kraja 4. do kraja 2. st., dakle u rasponu od oko 200 godina i u periodu kada Rim nije uspostavio svoju vlast nad ovim krajevima, što je učinio tek krajem 1. st. pr. K. Naime, tek od Teute pa do Gencija (cca kraj 3. do sredine 2. st. pr. K.) Rim se pojavljuje na istočnoj jadranskoj obali u borbi protiv gusarenja i pljačke svojih saveznika,¹² iako su bili upoznati sa gusarskom praksom na istočnoj obali Jadrana još 301. god. pr. K. o čemu svjedoči Livije.¹³ Nakon sloma Gencija vojna i politička prisutnost Rima na istočnom Jadranu je također vidljiva skoro u pravilnim razmacima od po 20 godina (156. rat protiv Delmata kada pada Delminij; 135. rat protiv Ardijejaca, Plereja i Skordiska; 117.

Sl. 1: Distribucija grčko-italskih amfora (po Riley, bilj. 1, str. 132 sl. 13).

Fig. 1: The distribution of Greco-Italic amphorae (after Riley, note 1, p. 132 fig. 13).

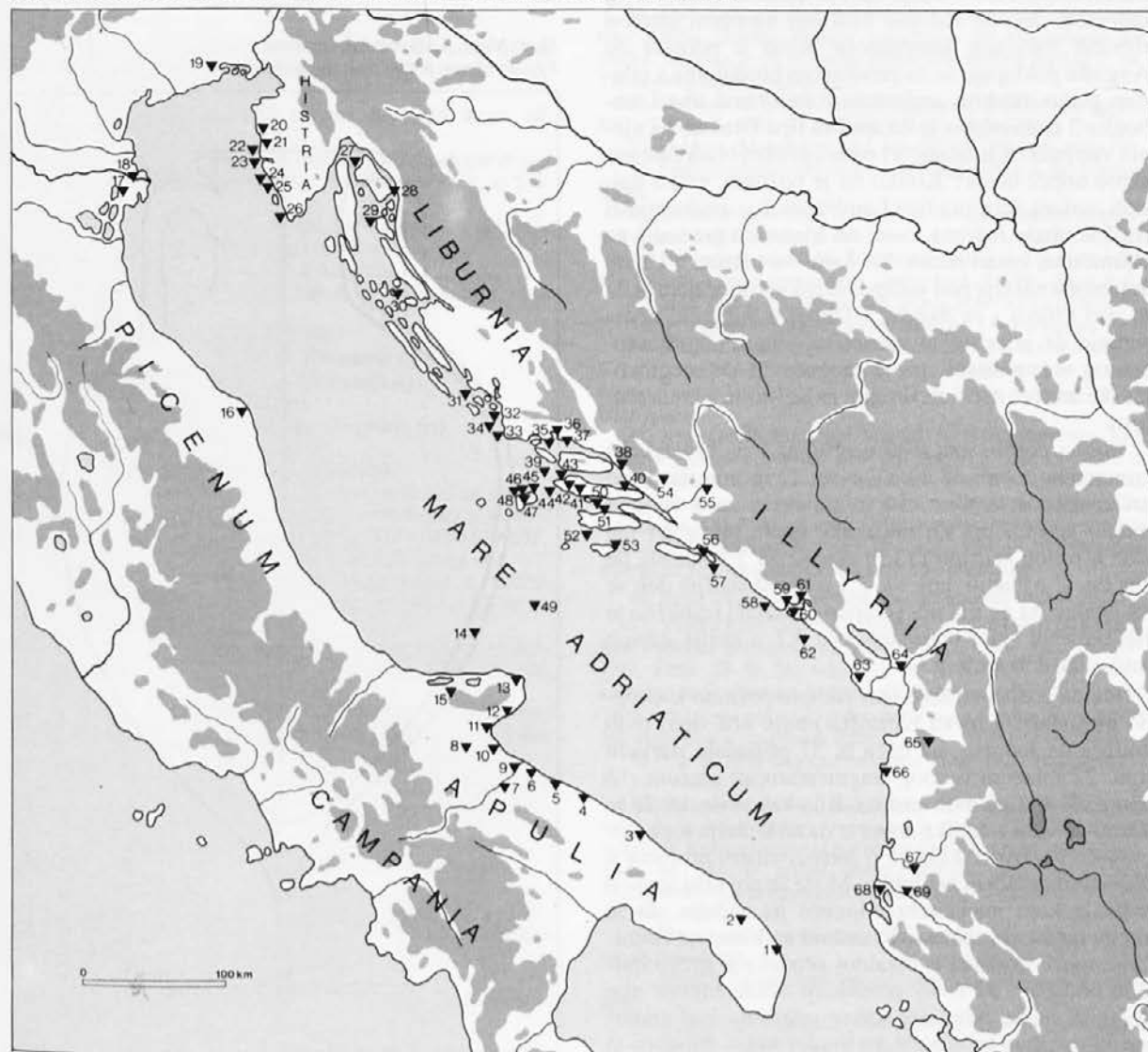
Sl. 2: Tipološki razvoj oboda otvora grčko-italskih amfora po Empeureu in Hesnardu.

Fig. 2: The typological development of the rims of Greco-Italic amphorae according to Empeureur and Hesnard..

gušenje ustanka Delmata i Skordiska; 78. rat protiv Delmata i osvajanje Salone).¹⁴ Tek nakon issejskog poslanstva Cezaru u Aquileiji 56. god pr. K., te Oktavijanovih i Tiberijevih ratova u Iliriku uspostavlja se u pravom smislu rimska vlast u ovim krajevima.¹⁵

Sl. 3: Rasprostiranje grčko-italskih amfora na Jadranu. Vidi prilog 1.

Fig. 3: The distribution of Greco-Italic amphorae in the Adriatic Sea. See appendix 1.

Zanimljivo je da se rimske vojne intervencije krajem 3. i kroz 2. st. poklapaju sa prisustvom grčko-italskih amfora mladeg tipa, odnosno da se Rim prije sukoba sa Teutom nije vojno intervenirao u Ilirik. Također moguće je da je Rim intervenirao i protiv Demetrija Farskog 219. upravo zato jer je ovaj zajedno sa Histrima pljačkao brodove koji su vjerojatno opskrbljivali žitom rimsku vojsku u Galskim ratovima 225-222 pr. K.¹⁶ Ovo se dobro poklapa sa tezom Manacorda da je mladi tip grčko-italskih amfora vezan uz posve drugačiji ekonomski i politički svijet (bilj. 5, Manacorda 1986). Naime, treba imati u vidu da zbog intenzivnog ilirskog gusarenja Rim postavlja u Anconi 178. god. pr. K. duumvire navales sa zadatkom da jedan kontrolira Jadran sjeverozapadno a drugi jugoistočno od Ancone.¹⁷

Velika količina brodoloma i nalaza grčko-italskih amfora i onih tipa Lamboglia 2 na istočnoj obali Jadrana (radi se o više od 100 brodoloma), ne mogu se tumačiti kao rezultat loše navigacije i lošeg vremena,

već bi se prije moglo reći da je to rezultat loše vojne i političke organizacije, odnosno pomorske kontrole. Naime ne može se sumnjati da je isti plovni put postojao u arhajsko i klasično doba usprkos činjenici da mi nemamo niti jedan brodolom iz tog vremena. Nalazi grčke keramike iz Spine, Adrije, Pule, Zadra, Solina, Hvara i Visa iz perioda 6-4 st. pr. K. dovoljno potvrđuju postojanje tog puta¹⁸ pa je stoga moguće da su, kako to navodi Mansuelli, Etrurci dobro kontrolirali našu obalu sve do 4. st. pr. K.¹⁹ Dakako, moguće je da su i Liburni bili uključeni u tu kontrolu. Tek početkom 4. st. pr. K. osnivaju se male grčke kolonije na srednjodalmatinskim otocima i tada počinju sukobi s domorodcima Liburnima i Ilirima o čemu svjedoče pisani i epigrafski izvori.²⁰

U helenističko doba, osobito usponom Isse i njenih kolonija u Lombardi, Trogiru i Stobreču²¹ te jačanjem plemena Daorsa i njihovog centra na Ošanićima²² interes za trgovinom uz istočni Jadran je očito golem što svjedoče i pisani izvori (Atenejev navod [I 51] iz 2. st. pr. K. da je viško vino najbolje, Strabonov navod [7,5,10 C 317] da su dalmatinski otoci bogati maslinama i lozom). Takvo stanje Rim je tolerirao sve do onog momenta dok na Jadranu nisu bili ugroženi interesi rimskih trgovaca. Intervencije Rima u periodu do Augusta poklapaju se sa prisustvom brodoloma s mladim grčko-italjskim amforama i amforama tipa Lamboglia 2 (zanimljivo je da amfora tipa Dressel 1 i njenih varijanti na istočnoj, a i na talijanskoj obali Jadrana skoro uopće nema). Koliko mi je poznato, grčko-italjskih amfora i amfora tipa Lamboglia 2 u unutrašnjosti istočne obale Jadrana, osim na Marušića gradini i na Ošanićima, zasad nema. No kako su i Risan i Ulcinj autohtona naselja pod jakim helenskim utjecajem, a da to isto vrijedi i za Skodru i Dimal u Albaniji, nema sumnje da je postojao interes za vinom i kod autohtonog stanovništva, pa je moguće da će se grčko-italjske amfore naći i na drugim nalazištima u unutrašnjosti.

Prema popisu nalazišta u prilogu 1 na hrvatskoj i crnogorskoj obali od 44 nalazišta 22 ih ima stariji tip grčko-italjskih amfora, 16 mlađi tip a za 6 se nije moglo utvrditi tip. Za talijansku obalu taj omjer ide više u prilog starijim (12:6) dok se za 5 nalazišta ne zna tip. U Albaniji omjer je 3:1 u korist starijih dok se za 3 nalazišta ne zna tip. Ukupno gledajući približno je isti omjer u svim regionima cca 3:1 u korist starijih grčko-italjskih amfora.²³

Prema podacima koje sam sakupio poznato je ukupno 69 nalazišta (neka nalazišta imaju oba tipa) ovih amfora na Jadranu, od čega bi 37 pripadala starijem tipu, 22 mlađem i, zbog fragmentarnosti amfora, 15 nepoznatom tipu ovih amfora. Bilo kako bilo, može se kazati da velike razlike nema te da na temelju toga nije moguće donositi zaključke o intenzivnijem prometu u ranijem ili mlađem razdoblju. Može se govoriti samo o podjednakom intenzitetu. Moguće je, nadalje, da se zbog velikog prisustva ovih amfora na Visu i na Ošanićima može govoriti o lokalnoj produkciji grčko-italjskih amfora i da u toj produkciji oblik amfore nije doživio velike promjene kakve opažamo kod grčko-italjskih amfora na zapadnom Sredozemlju. Moguće je

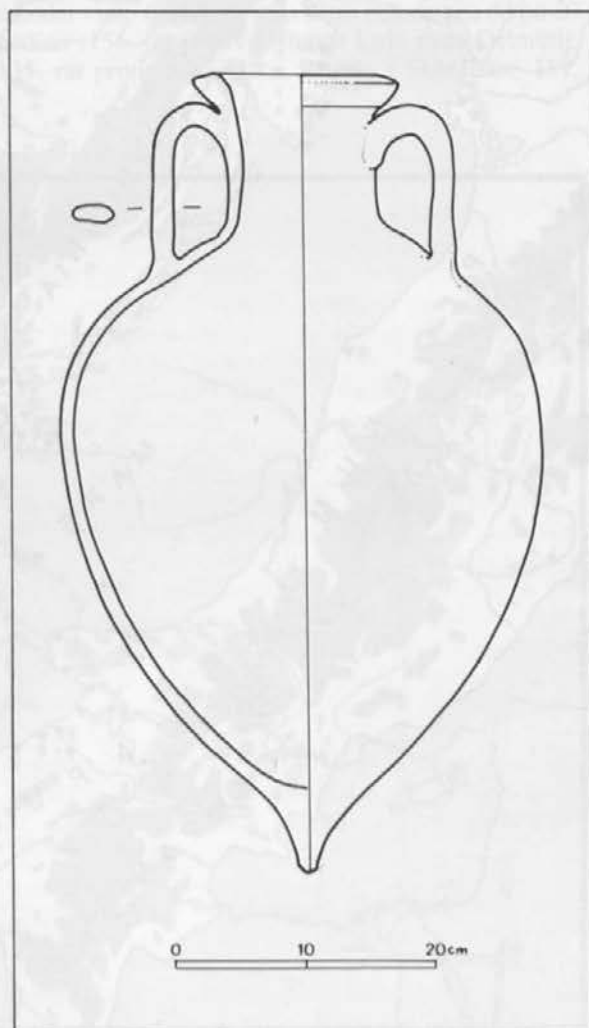
da i neke grčko-italjske amfore sa naše obale Jadrana pripadaju Korintskim B amforama (vidi *prilog 1*, br. 30, 34, 39, 61).

Zanimljivo je napomenuti da na istočnoj obali Jadrana, a također i na talijanskoj i albanskoj obali, nema grčko-italjskih amfora sa pečatima (bilo na grčkom ili na latinskom) osim spomenutog iz Spine, što također ukazuje na lokalnu proizvodnju. Lokalnu proizvodnju u Dyrrhachionu zagovara i Tartari,²⁴ dok sam ja mišljenja da su se one proizvodile i u Issi obzirom na izuzetno velik broj ulomaka ovih amfora (i onih Lamboglia 2) otkrivenih prigodom zaštitnih iskopavanja na Vlaškoj njivi (vidi *prilog 1*, br. 47), i zasljedbene helenističke keramičke proizvodnje u Issi tijekom 3. do 1. st. pr. K.²⁵

Vidjeli smo da se većina amfora našla pod morem ali da ima i dosta nalazišta na kopnu i to kako u naseljima, gdje su korištene kao predmet u svakodnevnom životu i kao grobni prilog (Salapia, Ortona, San Severo-Casone, Vieste, Ancona, Spina, Adria i Dyrrhachion; vidi *prilog 1* za reference). Na našoj obali Jadrana amfore su također nalazene uglavnom pod morem ali ih

Sl. 4: Maun. Grčko-italjska amfora.

Fig. 4: Maun. A Greco-Italic amphora.

ima i na kopnu (Vis, Hvar, Stobreč, Marušića gradina, Ošanići) no nema ih među grobnim prilozima.²⁶

Iako u ovom radu nisam uspio provjeriti većinu podataka koje je naveo Vrsalović u svoji, nažalost, nepublikiranoj doktorskoj disertaciji - zbog čega nisam ni mogao ulaziti u detaljnije analize grčko-italskih amfora osobito glede oblika samih amfora, fature, kapaciteta, importa ili lokalne produkcije i sl. - mislim ipak da je građa koja je iznijeta dovoljno izazovna za daljnja proučavanja. Radi se doista o impresivnom broju nalazišta koji široj stručnoj i znanstvenoj javnosti skoro uopće nije bio poznat. Njihovom prezentacijom omogućava se uključivanje Jadrana u opća razmatranja o cirkulaciji grčko-italskih amfora po Sredozemlju a samim tim doprinosu su i boljem poznavanju ekonomske i socialne povijesti antičkog svijeta.

Prilog 1 / Appendix 1

Popis nalazišta grčko-italskih amfora na Jadranu (sl. 3) Redni broj odgovara broju na slici.

List of sites of Greco-Italic amphorae in the Adriatic (fig. 3). The numbers correspond to the numbers on the map.

Italija:

- Otranto: G. Semeraro, Otranto dal VI sec a. C. all'età ellenistica (Scavi 1977-1979), *St. di ant.* 4, 1983, 197, br. 294, t. 93.
- Valesio: J. Boersma i D. Yntema, *Bull. Ant. Besch.* 64, 1989, 143-144, fig. 12.
- Bari: G. Volpe, Il porto e il litorale, u: *Archeologia di una città - Bari dalle origini al X secolo* (1988) br. 800 i 801, sl. 554, 555 (stariji i mladi tip).
- Bisceglie - Salesio: G. Volpe, *La Daunia nell'età della romanizzazione* (1990) 241 (stariji i mladi tip).
- Barletta: bibl. kao 4, str. 241 (stariji tip).
- Margherita di Savoia: bibl. kao 4, str. 243 (stariji i mladi tip).
- Canosa: bibl. kao 4, str. 237-240.
- Ortona: bibl. kao 4, str. 235-236 (stariji tip).
- Trinitapoli: bibl.: kao 4, str. 245 (stariji tip).
- Salapia: bibl. kao 4, str. 226.
- Manfredonia: bibl. kao 4, str. 246 (stariji tip).
- Mattinata: bibl. kao 4, str. 247.
- Vieste: bibl. kao 4, str. 247 (stariji tip).
- Tremi: G. Volpe, La circolazione delle anfore romane nella Daunia: dati preliminari, u: *Amphores romaines et histoire économique*, Coll. de l'Éc. franç. de Rome 114 (1989) 629-632.
- San Severo-Casone: bibl. kao 4, str. 229 (stariji tip).
- Ancona: L. Mercado, L'ellenismo nel Piceno, u: *Hellenismus in Mittelitalien* (1976) 163, sl. 11 na str. 182 i sl. 15 na str. 184 (stariji i mladi tip).
- Spina: S. De Luca De Marco, Le anfore commerciali delle necropoli di Spina, *Mél. Éc. franç. Rome* 91/2, 1979, 577-580, 585-586 (stariji tip).
- Adria: bibl. kao 17, str. 579; E. Mangani, Adria (Rovigo) - Necropoli in loc. Ca'Garzoni. Prima campagna di scavo, 1966, *Not. sc. ant.* 36, 1982, 1985, 17, 72, 105 (stariji i mladi tip).
- Aquileia: M.-T. Cipriano, M.-B. Carre, Note sulle anfore conservate nell Museo d'Aquileia, *Ant. altoadr.* 29, 1987, 482, sl. 5 (mladi tip).

Hrvatska:*

- Biskupija kod Červara: D. Vrsalović, *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana* (rukopis doktorske disertacije, Zagreb 1979), 346 (stariji tip).
- Rt Pical: bibl. kao 20 (stariji tip).
- Otok Sv. Nikola (kod Poreča): bibl. kao 20, str. 345 (stariji tip).
- Limski kanal: bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip).

- Otok Veštar (JI od Rovinja): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip).
- Mala Sestrica (kod Rovinja): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip?).
- Rt Buništa (uvala Cintinera): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip).
- Omišaljki zaljev (otok Krk): bibl. kao 20, str. 346 (stariji tip).
- Kalić (kod Senja): M. Orlić, M. Jurišić, Rekognosciranje i istraživanja u Jadranskom podmorju, *Obav. Hrv. arh. dr.* 18/1, 1986, 43, gdje stoji da se radi o rastresitom nalazu iz 3-2 st. pr. K. Iz izvještaja M. Jurišića sa rekognosciranja podmorjski lokaliteta u Podgorju koji se čuva u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, može se vidjeti da se vjerojatno radi o mladem tipu grčko-italskih amfora.
- Kamporska draga (otok Rab): bibl. kao 20, str. 346 (stariji tip).
- Maun: bibl. kao 20, str. 343, t. 85; 2. Možda se radi o korintskoj B amfori. Cfr. C. G. Koehler, *Amphoras on Amphoras*, *Hesperia* 51/3, 1982, 286, t. 79: 17 (crvenkasta glina). - Sl. 4.
- Veliki Kamešnjak (otok Kakan): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip).
- Oblik (kod Zlarina): bibl. kao 20, str. 347 (mladi tip).
- Lozica (kod Rogoznice): bibl. kao 20, str. 344, t. 86; 2 (stariji tip).
- Svilan (otočić između Primoštena i Rogoznice): bibl. vidi ovdje prilog 2, br. 2 (stariji tip).
- Arbanjia (otok Čiovo): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip?).
- Barbarinac (otočić pred Salonom): prema navodima kustosa AMSa Gorana Protića zaduženog za hidroarheološku zbirku, moguće je da su ovdje objavljene amfore (prilog 2, br. 13) sa ovog mjesta (stariji tip).
- Stobreč: A. Faber, Bedemi Epetiona - Stobreč kod Splita, *Pril. Odj. ar.* 1, 1983, 37, t. 5, br. 3, 4, 5 i 11 (mladi tip?).
- Osejeva (Makarska): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip?).
- Srednjedalmatinski otoci: vidi ovdje prilog 2, br. 1 (stariji tip).
- Bristova (otok Hvar): podaci se čuvaju u Centru za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara.
- Tor (povrh Jelse): M. Zaninović, Nalazi sa Tora kod Jelse kao prilog njegovoj kronologiji, *Opus. Arch.* 7, 1982, 68, t. 4: 7.
- Stari grad (otok Hvar): vidi prilog 2, br. 9 (stariji tip).
- Starogradski zaljev: vidi prilog 2, br. 15 (stariji tip).
- Škoj od Pokojnega Dola (otok Hvar): podaci se čuvaju u Centru za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara. Amfora je vlasništvo Sandra Vlahovića iz Hvara. Vidi ovdje prilog 2, br. 17 (stariji tip).
- Krava (otok Vis): bibl. kao 20, str. 346 (stariji tip). Vidi ovdje u prilogu 2, amfore pod broj 3,4,9-11. Moguće je da su ovog nalazišta potječu i amfore iz zbirke Borčić u Komiži budući da vlasnik ne zna više koju je izvadio ovdje a koju na nalazištu Kamik (br. 48). Vidi još i: M. Orlić, Rekognosciranje podmorja oko otoka Visa, *Obav. Hrv. arh. dr.* 21/3, 1989, 49-50. Nadeni su ulomci pa nije moguće utvrditi kom tipu pripadaju.
- Stončica (otok Vis): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip?).
- Vlaška njiva (istočna nekropola antičke Issae): B. Kirigin, Issa - antička nekropola na Vlaškoj njivi, *Obav. Hrv. arh. dr.* 15/3, 1983, 28-30. Na nekropoli su se nalazile dvije gomile krčevine pune ulomaka amfora gdje bi prema rubu otvora preko 70 % njih moglo pripadati grčko-italskim amforama. Rezultati će biti objavljeni u posebnom izdanju.
- Kamik (kod Okučne na otoku Visu): vidi ovdje prilog 2, br. 3 i 4 (stariji tip).
- Palagraža: usmeno saopćenje T. Borčića iz Komiže koji tvrdi da je jedna amfora ovog tipa iz njegove zbirke sa ovog nalazišta. Rekognosciranje podmorja oko Palagraže 1987 i 1988. god. ne idu u prilog ovom navodu. Cfr. M. Orlić, Rekognosciranje podmorja oko otoka Palagraže, *Obav. Hrv. arh. dr.* 20/3, 1988, 42-44.
- Šćedro-Pločica (Korčulanski kanal): vidi ovdje prilog 2, br. 16 (stariji tip).
- Pločica (Korčulanski kanal) bibl. kao 20, str. 344 (stariji tip).
- Prižba (otok Korčula): bibl. kao 20, str. 344 (stariji tip).
- Drašan (otok Lastovo): I. Radić, Rekognosciranje pod-

morja otoka Lastova, *Obav. Hrv. arh. dr.* 21/3, 1989, 47 (možda mladi tip).

54. Marušića gradina (zapadno od Narone): I. Marović, Prehistorijska istraživanja u okolici Narone, u: *Dolina rijeke Neretve od prehistorije do ranog srednjeg vijeka*, Izd. Hrv. arh. dr. 5 (1980) 55-56, sl. 10, br. 3. Možda se radi o tipu Lamboglia 2.

56. Butora (otok Šipan): bibl. kao 20, str. 346 (mladi tip?).

57. Lopud: bibl. kao 20, str. 346 (stariji tip).

58. Supetrić (Mali Molunat): bibl. kao 20, str. 346 (stariji tip).

Nepoznata nalazišta sa hrvatskog dijela Jadrana:

Starijem tipu pripadaju još amfore koje se čuvaju u Franjevačkom samostanu u Hvaru, zbirci Menegello na Palmižani pred Hvarom, zbirci Jurka Kovačevića iz Hvara, Hidroarheološkoj zbirci "Fortica" u Hvaru, Franjevačkom samostanu na Krapnju i Osorskoj arheološkoj zbirci. *Cfr.* Vrsalović (bilj. 10) 344-346 (osim za zbirku Menegello), te amfora iz Pomorske zbirke u Starom Gradu na Hvaru (vidi *prilog 2*, br. 18). Mladem tipu pripadaju još amfore koje se čuvaju zbirci Ž. Jelinčića u Splitu i Hidroarheološkoj zbirci "Fortica" u Hvaru. *Cfr.* Vrsalović (bilj. 10) 364.

Bosna i Hercegovina:

55. Ošanići (Stolac u Hercegovini): Z. Marić, Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine, *Glas. Zem. muz.* 27-28, 1972-1973, 182, t. 24: 3, 5; 25: 1-8 (mladi tip ?); Isti, Arheološka istraživanja Akropole ilirskog grada Daors...a na Gradini u Ošanićima kod Stoca u 1967. god. do 1972. godine, *Glas. Zem. muz.* 30-31, 1975-1976, 39-42, t. 32.

Crna gora:

59. Karatoč (greben pred Herceg-Novim): bibl. kao 20, str. 259, 346 (mladi tip?).

60. Rose (nasuprot Herceg-Novom): nepublicirano. Osobni uvidaj potpisanog. Ulomci amfora čuvaju se u Zavičajnom muzeju u Herceg-Novom a pripadaju starijem tipu grčko-italjskih amfora ili pak korintskim B amforama. Zahvaljujem umirovljenom kolegi Iliji Pušiću i kolegi Viktorju Vargi na podacima.

61. Risan: bibl. kao 20, str. 258-259, 346 (stariji tip). Osobnim uvidajem ustanovio sam da iz Risna potječe preko 20 amfora jednog i drugog tipa grčko-italjskoga, da ima amfora koje pripadaju ili korintskom B amforama ili pak onima iz Velike Grčke obzirom da imaju posve horizontalan rub otvora. Amfore iz Risna čuvaju se u Risnu, zbirci u Herceg-Novom i Pomorskom muzeju u Kotoru. Zahvaljujem kolegama Jovici Martinoviću i Iliji Pušiću na ovim podacima. Amfore su sve nađene na tri nalazišta u moru pred Risnom.

62. Potez uvala Žanjica-Budva: nepublicirano. Usmeno saopćenje kustosa Varge iz Zavičajnog muzeja u Herceg-Novom, kome se zahvaljujem. Radi se o starijem tipu grčko-italjskih amfora ili o korintskim B amforama. Amfore su otkrili kočari na cca 5-10 km udaljeno od obale.

63. Ulcinj: nepublicirano. Usmeno saopćenje kustosa Muzeja Ulcinja Milene Nikolidis, kojoj se zahvaljujem. Radi se o ulomku gornjeg dijela starijeg tipa grčko-italjskih amfora na čijim ručkama ima središnji vertikalni žljeb.

Albanija:

64. Beltoje: B. Lahi, Qyteza e fortifikuar e Beltojes, *Iliria* 18/2, 1988, 77, t. 4: 39,40.

65. Burrel: D. Kurti, Tumat IV, V, VI, VII të Burrelit, *Iliria* 17/1, 1987, 94, t. 8: 13 (stariji tip ?)

66. Dyrhachion: F. Tartari, Amforat e Muzeut arkeologjik të Durrësit, *Iliria* 12/2, 1982, 244-245, sl. 5, t. 1: 7,8,10; H. Hidri, Nekropoli antik i Dyrhahut, *Iliria* 16/2, 1986, 119, t. 6: 1,4,5,7 (stariji i mladi tipovi).

67. Dimal: B. Dautaj, Aspekte të jetës ekonomike në Dimal, *Iliria* 6, 1976, 157, t. 2: 6 (stariji tip?)

68. Apollonia: F. Tartari, o.c. (u br. 68) 245, bilj. 22.

69. Margelliç: N. Ceka, Amfora antike nga Margelliçi, *Iliria* 16/2, 1986, 79, br. 51-55, t. 6: 51-53.

Prilog 2 / Appendix 2

Katalog neobjavljenih amfora grčko-italjskog tipa iz Dalmacije.

Catalogue of unpublished Greco-Italic amphorae from Dalmatia.

1. Amfora sačuvana u cijelosti (*sl.* 5: 1). Oštećen samo rub otvora kod jedne ručke. Smeđa glina sa tamnim premazom. Obrasla gustom morskom florom. Pečati nisu uočeni. Visina ručke 12 cm. Unutarnji promjer otvora 13 cm, vanjski 13,5 cm. Bez inventarnog broja. Čuva se u Zavodu za zaštitu spomenika kulture Splita. Nalazište: srednjodalmatinski akvatorij (prema informaciji F. Oreba iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture Splita).

2. Amfora sačuvana u cijelosti (*sl.* 5: 2). Visina 57 cm. Visina ručke 11 cm. Promjer trbuha 36 cm. Nalazište: otok Svilan kod Primoštena. Nađena prije desetak godina prilikom kočarena južno od Svilana na oko 100 m dubine. Čuva se u privatnom posjedu u Ibeniku. Informacija i crtež Z. Brusića.

3. Amfori nedostaje sam vrh noge (*sl.* 5: 3). Potpuno obrasla morskom florom. Visina 76 cm. Unutarnji promjer otvora 13,5 cm, vanjski 18,5 cm. Ručke bademastog presjeka visine 18 cm. Zdepast tip prelaza tamena u truh. Pečati nisu uočeni. Zbirka Tonka Borčića-Bakota u Komiži. Nalazište: hrid Krava pred Viškom lukom ili hrid Kamik pred Okjucnom.

4. Amfori nedostaje sam vrh noge (*sl.* 5: 4). Malo oštećenje na robu otvora. Djelomice obrasla morskom florom. Visina 70 cm. Promjer unutarnjeg otvora 11,5 cm, vanjski 18 cm. Visina ručke 12,5 cm. Ručke bademastog profila širine 4,5 cm. Amfora ima liniju na ramenu koja blago prelazi u truh. Pečati nisu uočeni. Zbirka Tonka Borčića-Bakota iz Komiže. Nalazište: kao i br. 3.

5. Amfori nedostaje dno (*sl.* 5: 5). Jako obrasla morskom florom. Oker glina sa kalcitom i komadima cigle, premazana izvana tamnijom glinom. Visina 49 cm. Promjer trbuha 28 cm. Unutarnji promjer otvora 11, vanjski 15 cm. Debljina stijenke 0,9 cm. Ručke jako obrasle morskom florom te im se ne može otkriti oblik ni da li su nosile pečate. Zbirka Stipeta Juričevića iz Sućurja na Hvaru. Nalazište: Korčulanski kanal.

6. Amfora sačuvana u cijelosti (*sl.* 5: 6), nedostaje samo dio ruba otvora. Obrasla morskom florom. Oker glina sa tamnim premazom izvana, u profilu crvenkasta. Visina 72 cm. Promjer trbuha 39 cm. Unutarnji promjer otvora 12 cm, vanjski 17 cm. Zbirka Stipeta Juričevića iz Sućurja na Hvaru. Nalazište: Korčulanski kanal, potez Šćedro-Pločica. Izvađena prilikom kočarenja.

7. Amfora sačuvana u cijelini (*sl.* 5: 7). Obrasla morskom florom. Dobro pročišćena crvenkasta glina. Visina 70 cm. Promjer trbuha 35 cm. Unutarnji promjer otvora 9, vanjski 12,5 cm. Ručke pljosnate. Zbirka Stipeta Juričevića iz Sućurja na Hvaru. Nalazište: Korčulanski kanal. Izvađena prije 30-tak godina.

8. Fragment amfore (*sl.* 5: 8). Sačuvan otvor, vrat, jedna ručka, dio ramena i trbuha. Obrasla morskom florom. Glina svijetlosmeđa. Visina 31 cm. Promjer trbuha cca 38 cm. Unutarnji promjer otvora 12, vanjski 17 cm. Ručka ovalnog presjeka. Zdepasta ramena. Zbirka Stipeta Juričevića iz Sućurja na Hvaru. Nalazište: Korčulanski kanal.

9. Amfora sačuvana skoro u cijelosti (*sl.* 5: 9), nedostaje samo vrh dna. Morska flora samo iznutra. Oker glina sa komadićima cigle. Visina 59 cm. Promjer trbuha 27,5 cm. Unutarnji promjer otvora 11, vanjski 14,6 cm. Ručke pljosnate. Zbirka Dominikanskog samostana u Starom Gradu na Hvaru. Nalazište: Starogradski zaljev.

10. Amfora kojoj nedostaje dno (*sl.* 5: 10). Obrasla morskom florom. Crvenkasta glina sa tamnim premazom kao Fb 2017 (ovdje br. 11). Visina 63 cm. Promjer trbuha 34 cm. Unutarnji promjer otvora 11,5, vanjski 16,2 cm. Ručke pljosnate visine 15 cm. Pečati nisu uočeni. Zbirka amfora Arheološkog muzeja u Splitu. Inv. br. Fb 2018. Nalazište: hrid Krava pred Viškom lukom. Otkrivena za vrijeme rekognosciranja 1970. godine *cfr.* Vrsalović (bilj. 10) 229.

11. Amfora kojoj nedostaje cijeli donji dio (*sl.* 5: 11). Obrasla morskom florom. Obod otvora oštećen. Crvenkasta glina sa tam-

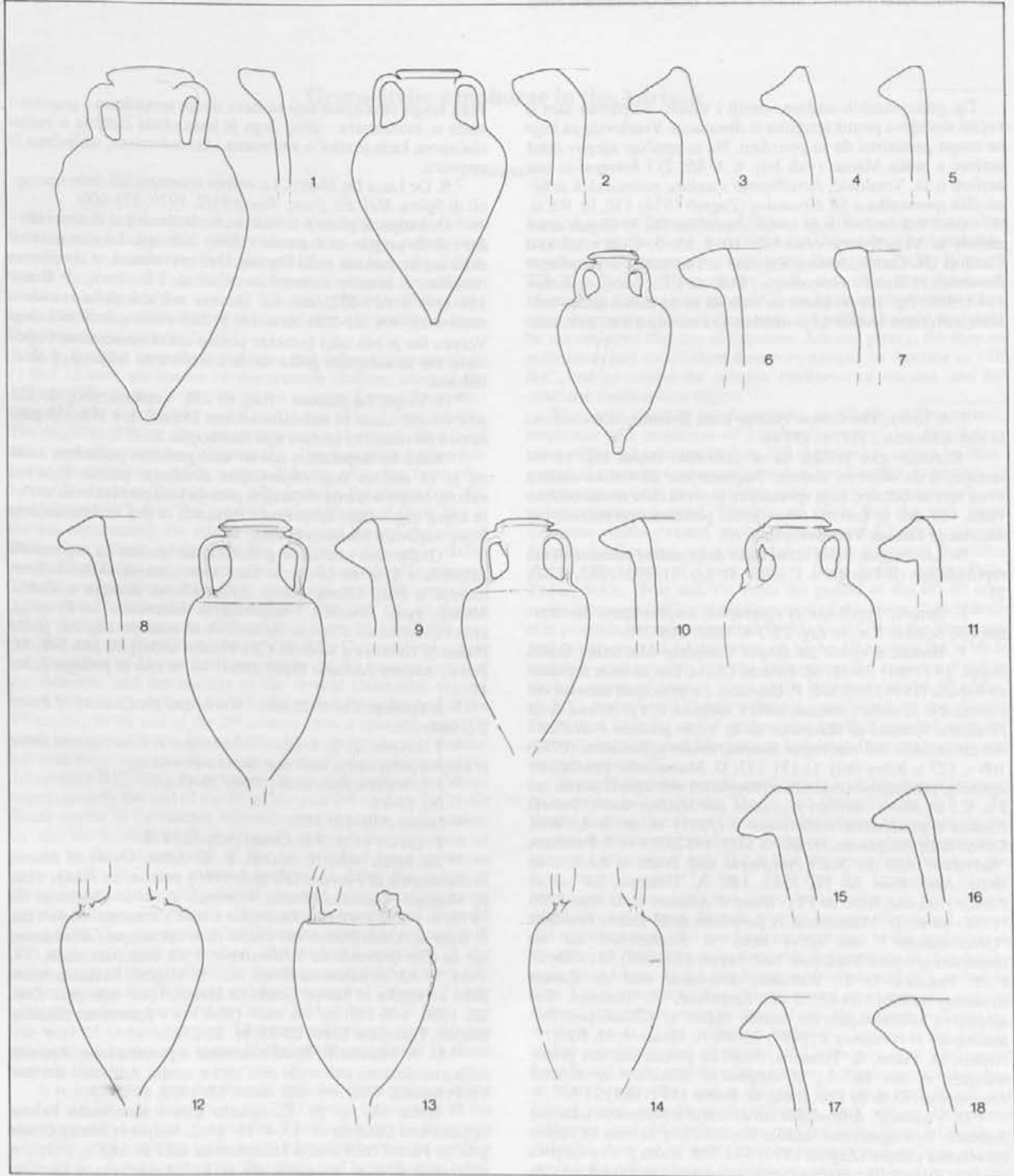
nijim premazom (kao ovdje br. 10). Visina 29 cm. Unutarnji promjer otvora 12, vanjski 17 cm. Ručke pljosnate visine 12,5 cm. Pečati nisu uočeni. Zbirka amfora Arheološkog muzeja u Splitu. Inv. br. Fb 2017. Nalazište: kao br. 10.

12. Amfora kojoj nedostaje vrat s otvorom i ručke (sl. 5: 12). Oblasla morskom florum. Crvenkasta glina sa tamnim premazom (kao ovdje 10 i 11). Visina 53 cm. Promjer trbuha 34 cm. Unutarnji promjer vrata 8 cm. Debljina stijenke 1 cm. Zbirka amfora Arheološkog muzeja u Splitu. Inv. br. Fb 2019. Nalazište: kao br. 10.

13. Amfora kojoj nedostaje vrat s otvorom i jedna cijela i veći dio druge ručke (sl. 5: 13). Oblasla morskom florum. Oker glina bez premaza. Visina 63 cm. Promjer trbuha 33 cm. Unutarnji promjer vrata 8 cm. Debljina stijenke 0,7-1 cm. Zbirka amfora Arheološkog muzeja u Splitu. Inv. br. Fb 2020. Nalazište: možda Barbarinac, otočić pred Salonom.

14. Amfora kojoj nedostaje vrat, otvor, obje ručke i donji dio (sl. 5: 14). Oblasla morskom florum. Oker glina sa jako tamnim premazom. Visina 46 cm. Promjer trbuha 33 cm. Debljina stijenki 0,7-1 cm. Ručke pljosnate sa udubljenim otiskom prsta na

Sl. 5: Grčko-italske amfore. Vidi prilog 2. Profili u mjerilu 1:3, ostalo bez mjerila.
Fig. 5: Greco-Italic amphorae. See appendix 2. Profiles 1:3, otherwise without scale.

početku. Zbirka amfora Arheološkog muzeja u Splitu. Inv. br. Fb 2021. Nalazište: nepoznato.

15. Amfora kojoj nedostaje sam donji dio i s manjim oštećenjem na obodu otvora (sl. 5: 15). Manjim dijelom obrasla morskom florom. Gornji dio ispod ručke crvenkasta glina, donji dio oker glina i primjese usitnjene cigle. Sačuvana visina 72 cm. Unutarnji promjer otvora 12, vanjski 17,5 cm. Ručke, visoke 17,5 cm, ovalnog su presjeka. Čuva se u stanu Vinka Jurjevića u Splitu, Teslina 27. Amforu su dobili na poklon od Balda Politea, pomorca iz Starog Grada na Hvaru. Nalazište: Starogradski zaljev.

16. Amfora sačuvana skoro u cijelosti (sl. 5: 16). Oštećenja uz rub otvora. Obrasla morskom florom. Glina crvenkasta. Konusan vrat. Visina 68 cm. Unutarnji promjer otvora 11,6 cm, vanjski 17 cm. Visina ručki 11 cm. Čuva se u kući Bože Gamulina u Jelsi.

Tip grčko-italskih amfora, stariji i mlađi, određivao sam u većini slučajeva prema crtežima iz disertacije Vrsalovića za koje ne mogu garantirati da su pouzdani. Na to upućuje njegov crtež amfore s otoka Mauna (vidi bilj. 6, t. 85: 2) i fotografiju iste amfore u D. Vrsalović, *Istraživanje i zaštita podzemnih arheoloških spomenika u SR Hrvatskoj* (Zagreb 1974) 138, br. 90, sl. 90 i crtež iste amfore koju ovdje donosimo (sl. 4) ili pak crtež amfore iz Vela Svitnje (vidi bilj. 10, t. 85: 5) i isti crtež kod Cambija (N. Cambi, *Anfore Romane in Dalmazia*, u: *Amphores Romaines et histoire économique*, Coll. de l'Éc. franç. de Rome 114 (1989) fig. 10) po kome se vidi, da se ne radi o grčko-italskim amforama budući da je obod otvora zaobljen a ne trokutast.

¹ J. A. Riley, *The Coarse Pottery from Berenice, Excavations at Sidi Khreish* 2 (1979) 131 ss.

² Koristim ovu priliku da se zahvalim svima koji su mi omogućili da objavim amfore. Napominjem da većina amfora ovog tipa sa Jadrana, koje spominjem u ovom radu nisam osobno vidio, već sam se koristio objavljenim podacima prvenstveno iz disertacije Dasena Vrsalovića (bilj. 6).

³ N. Lamboglia, *Sulla cronologia delle anfore romane di età repubblicana (II-I secolo a. C.)*, *Riv. St. Lig.* 21, 1955, 265, sl. 20, 21.

⁴ F. Benoît, *Typologie et épigraphie amphoriques: les marques de Sestius*, *Riv. St. Lig.* 23/3-4, 1957, 248-258.

⁵ F. Benoît, *L'épave du Grand Congloué Marseille*, *Gallia Suppl.* 14 (1961) 36-41; M. Beltrán Lloris, *Las anforas romanas en España* (1970) 338-348; P. Baldacci, *I principali correnti del commercio di anfore romane nella Cisalpina*, u: *I problemi della ceramica romana di Ravenna, della Valle padana e dell'alto Adriatico*, *Atti del convegno internazionale a Ravenna* (1972) 109 s, 127 s; Riley (bilj. 1) 131-133; D. Manacorda, *Produzione agricola, produzione ceramica e proprietari nell'ager Cosanus nel I a. C.*, u: *Merci, mercati e scambi nel Mediterraneo*, Società romana e produzione schiavistica 2 (1981) 16 ss; E. L. Will, *Greco-Italic Amphoras*, *Hesperia* 51/3, 1982, 338 ss; J. Paterson, "Salvation from the Sea": *Amphorae and Trade in the Roman West*, *Jour. Rom. St.* 72, 1982, 148; A. Tchernia, *Le vin de l'Italie romaine*, *Bibl. de l'Éc. franç. d'Athènes et de Rome* 261 (1986) 42 ss; D. Manacorda, *A proposito delle anfore cosiddette "Greco-italiche": una breve nota*, u: *Recherches sur les amphores grecques*, *Bull. corr. hell. Suppl.* 13 (1986) 581-586; D. P. S. Peacock, D. F. Williams, *Amphorae and the Roman Economy* (1986), 84-85; J.-Y. Empereur, A. Hesnard, *Les amphores hellénistiques du monde égéen*, u: *Céramiques hellénistiques et romaines* 2 (1987) 25-30; A. Hesnard, M. Ricq, P. Arthur, M. Picon, A. Tchernia, *Aires de production des gréco-italiques et des Dr. 1.*, u: *Amphores romaines et histoire économique*, Coll. de l'Éc. franç. de Rome 114 (1989) 21-65.

⁶ D. Vrsalović, *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana*, Šapirografirano izdanje Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture (Zagreb 1979) 343-348. Kako je ova njegova opsežna disertacija nažalost ostala netiskana, ona nije doprla do

Nalazište: Nađena prilikom kočarenja u Korčulanskom kanalu.

17. Amfora kojoj nedostaje sam vrh dna (sl. 5: 17). Obod otvora malo oštećen. Obrasla većim dijelom morskom florom. Glina crvenkasta. Vrat konusan. Visina 72 cm. Unutarnji promjer otvora 12,2 cm, vanjski 17 cm. Ručke visoke 13 cm. Amfora se čuva u stanu Sandra Vlahovića u gradu Hvaru. Nalazište: Otkrivena je prilikom ribarenja 1953/4. cca 200 m južno od Škoja od Pokojnega dola kod grada Hvara.

18. Amfora sačuvana u cijelosti i potpuno obrasla morskom florom (sl. 5: 18). Glina crvenkasta. Ručke pljosnate, vrat konusan. Visina 78,5 cm. Unutarnji promjer otvora 14 cm, vanjski 17,5 cm. Ručke visoke 14 cm. Izložena je u Pomorskoj zbirci Muzeja u Starom Gradu (zgrada Bianchini) na otoku Hvaru. Nalazište: nepoznato, ali vjerovatno iz bliže okolice.

šireg kruga stručnjaka koji se bave ovom tematikom - pogotovo onim iz inozemstva - zbog čega je naša obala Jadrana u većini slučajeva, kada je riječ o amforama i brodolomima, isključena iz rasprava.

⁷ S. De Luca De Marco, *Le anfore commerciali delle necropoli di Spina*, *Mél. Éc. franç. Rome* 91/2, 1979, 571-600.

⁸ G. Volpe, *Il porto e il litorale*, u: *Archeologia di una città - Bari dalle origini al X secolo* (1988) 388; isti, *La circolazione delle anfore romane nella Daunia*. Dati preliminari, u: *Amphores romaines et histoire économique*, Coll. de l'Éc. franç. de Rome 114 (1989) 629-632; isti, *La Daunia nell'età della romanizzazione* (1990) 225-226. Koristim priliku da se zahvalim kolegi Volpeu što je bio tako ljubazan poslati mi svoje separate i upozoriti me na nalazišta grčko-italskih amfora na talijanskoj obali Jadrana.

⁹ G. Volpe, *La Daunia...* (bilj. 8) 226. Vrsalović (bilj. 6) 357 gdje navodi samo tri nalazišta amfora Dressel 1, i 348-356 gdje navodi 64 nalazišta amfora tipa Lamboglia 2.

¹⁰ Kako ne raspolazem novim stratigrafskim podacima a niti mi je za amfore koje objavljujem detaljnije poznat kontekst nalaza, nisam u stanju doprinjeti pitanju kontinuiteta ovih amfora kojeg zagovaraju Empereur i Hesnard, ili pak diskontinuiteta kojeg zagovara Manacorda (bilj. 5).

¹¹ Ovdje nisu uračunate grčko-italske amfore sa nepoznatih nalazišta a koje se čuvaju u Porečkom muzeju, Arheološkom muzeju u Puli, Osoru, Rabu, Arheološkom muzeju u Zadru, Muzeju grada [ibenika, Franjevačkom samostanu na Krapnju, zbirci Z. Jelinčića u Splitu, Arheološkom muzeju u Splitu, gradu Hvaru (4 zbirke) i u Komiži. *Cfr.* Vrsalović (bilj. 6) 343-348; M. Petrić, *Amfore Jadrana* (Split 1989) 26, te ona iz *priloga 2*, br. 17.

¹² S. Gruene, *The Hellenistic World and the Coming of Rome* 2 (1984) 436.

¹³ T. Livius, 10. 2. 4: *Illyrii Liburnique et Histri gentes ferae et magna parte latrocinis maritimis infames...*

¹⁴ J. J. Wilkes, *Dalmatia* (1969) 29-45.

¹⁵ *Ib.*, 37-77.

¹⁶ Gruen (bilj. 12) 372.

¹⁷ T. Livius 41. 1. 3-6; Gruen (bilj. 12) 422.

¹⁸ Za Spinu vidi: N. Alfieri, P. E. Arias, *Guida al Museo Archeologico di Ferrara* (Firenze 1960) passim; za Adriju vidi: E. Magnani, *Guida al Museo Nazionale di Adria* (Taglio di Po 1978) 9-17; za korintsku keramiku s naše i albanske obale vidi: Š. Batović, *Contribution aux études de la céramique corinthienne sur la côte orientale de l'Adriatique*, *Vjes. arh. hist. dalm.* 77, 1984, 37-62; za nalaze sa Hvara vidi: B. Migotti, *Grčko-helenistička keramika iz Starog Grada na Hvaru*, *Vjes. Arh. muz. Zag.* 19, 1986, 148-153; za *Vis* vidi: *Otok Vis v helenizmu* (katalog izložbe, Ljubljana 1986) 20-21, br. 21-27.

¹⁹ G. A. Mansuelli, *Rotte marittime e penetrazione*. Appunti sulla circolazione culturale nell'alto e medio Adriatico durante l'età classica, *Vjes. arh. hist. dalm.* 68, 1973, 171-175.

²⁰ Bitka 384. g. pr. K. između Ilira i stanovnika Farosa opisana kod Diodora 15. 13. 4, 15. 14. 2; Natpis iz Starog Grada gdje su Farani oteli oružje Jadasincima: *CIG* II, 1837c; Natpis u stihovima gdje se spominje da je Kalija poginuo u bitci sa

Ilirima: M. Nikolanci, *Epigrafica Graeca nova et vetera in Dalmatia reperta*, *Diadora* 9, 1980, 213-219.

²¹ B. Kirigin, *The Greeks in Central Dalmatia. Some New Evidence*, u: *Greek Colonists and Native Populations. Proceedings of the First Australian Congress of Classical Archaeology (Sydney 9-14 July 1985)* (Oxford 1990) 303-321.

²² Z. Marić, *Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine*, *Glas. Zem. muz.* 27-28, 1972-1973, 173-135; isti, *Arheološka istraživanja Akropole ilirskog grada Daors...a na Gradini u Ošanićima kod Stoca od 1967. do 1972. godine*, *Glas. Zem. muz.* 30-31, 1975-1976, 39-42, T. 32. I Issejci i Daorsi se sredinom 2. st. pr. K. žale Rimu da ih Delmati pljačkaju (Polibije, XXXII, 9).

²³ Volpe, *Il porto...* (bilj. 8) 388, navodi da su *Le anfore greco-italiche, in particolare le forme recenti, risultato ben diffuse nella Puglia...* što ne odgovara podacima koje ovdje navodim, pa je moguće da se radi o nepubliciranoj građi ili pak meni nedostupnoj literaturi.

²⁴ F. Tartari, *Amforat e Muzeut arkeologjik të Durrësit, Iliria* 12/2, 1982, 271.

²⁵ *Otok Vis v helenizmu* (1986) 27-30.

²⁶ U Issi se u helenističkim grobovima javljaju amfore drugačijeg tipa, *cf.* B. Kirigin, *Zapažanja o helenističkoj nekropoli Isse*, u: *Sahranjivanje pokojnika sa aspekta ekonomskih i društvenih kretanja u praistoriji i antici*, *Materijali* 20 (1985) 119, sl. 7. O ovom tipu amfora bit će govora na drugom mjestu.

Greco-Italic Amphorae in the Adriatic

Summary

It is noted in the introductory section that the main reason that the Greco-Italic amphorae on the eastern coast of the Adriatic are not known to a wider professional public is the lack of publication of the doctoral dissertation of Dasen Vrsalović. In addition to data contained in the work of Vrsalović, this work also contains the first publication of 18 amphorae of this type from Dalmatia (see *appendix 2*),^{1,3-7}

It is apparent from the list of sites that follows (see *appendix 1*) that 19 sites are known on the western (Italian) coast of the Adriatic (*Fig. 3*, nos. 1-19), 44 on the eastern (former Yugoslav) coast (*Fig. 3*, nos. 20-63), and 6 in Albania (*Fig. 3*, nos. 64-69). The majority of these sites are underwater, and almost all of them most probably represent shipwrecks. The maritime routes followed the coastlines, while a trans-Adriatic route has been confirmed by finds at Tremiti (no. 14), perhaps Palagruža (no. 49) and Vis (nos. 45-48). The greatest concentration of finds lies in the sea surrounding the island of Hvar, and around the central Dalmatian islands, while there are no finds whatsoever in the zone of the Zadar archipelago, which is of considerable interest. The largest quantities of whole amphorae were discovered at Spina (no. 17, an earlier type) and at Risan (no. 61, all types), while the largest amount of fragments were discovered at Issa (no. 47) and at Ošanići near Stolac (no. 55). This relatively great concentration of Greco-Italic amphorae on the eastern coast of the Adriatic, and particularly in the central Dalmatian region, bears witness to intensive trade in the period from the end of the 4th century to the end of the 2nd century, thus a span of some 200 years in a period when Rome had not yet established its dominion over these regions, which was achieved only at the end of the 1st century B.C. Only from Queen Teuta to King Gentius (from approximately the end of the 3rd to the mid 2nd century B.C.) did Rome appear in the eastern Adriatic coast in battles against piracy and the looting of their allies,¹² although the presence of pirates on the eastern coast of the Adriatic had been known as early as 301 B.C., as is noted by Livy.¹³ After the defeat of Gentius, the military and political presence of the Romans in the eastern Adriatic is visible in almost regular intervals of some 20 years (156, the war against the Delmatae when Delminium fell; 135, the war against the Ardiaei, Pleraei and Scordisci; 117, the suppression of the revolt of the Delmatae and the Scordisci; 78, the war against the Delmatae and the conquest of Salona).¹⁴ Only after the embassy from Issa to Caesar in Aquileia in 56 B.C., and the wars of Octavianus and Tiberius in Illyricum, was Roman government in the true sense of the word established in these regions.¹⁵

It is interesting that the Roman military interventions at the end of the 3rd and throughout the 2nd century correspond to the presence of Greco-Italic amphorae of the later type, i.e. there was no military intervention by Rome in Illyricum before the conflict with Teuta. It is also possible that there had been Roman inter-

vention against Demetrius of Pharos in 219 exactly because he, together with the Histri, had plundered ships which had probably supplied the Roman army with grain during the Gallic Wars of 225-222 B.C.¹⁶ This agrees well with the hypothesis of Manacorda that the later type of Greco-Italic amphorae was related to an entirely different economic and political world. It should be remembered that due to intensive Adriatic piracy, the Roman authorities had established duumviri navales in Ancona in 178 B.C., one to control the Adriatic northwest of Ancona, and the other the southeastern region.¹⁷

The large quantity of shipwrecks and finds of Greco-Italic amphorae and amphorae of Lamboglia type 2 on the eastern coast of the Adriatic (more than 100 shipwrecks) cannot be interpreted as a result of poor navigation or bad weather, but rather as a consequence of poor military and political organization, or rather maritime control. There is no doubt that the very same maritime routes existed in the Archaic and Classical periods despite the fact that not a single shipwreck is known from this period. The finds of Greek pottery from Spina, Adria, Pula, Zadar, Solin, Hvar and Vis from the period of the 6th-4th centuries represent sufficient confirmation of this route,¹⁸ and hence it is possible, as was suggested by Mansuelli, that the Etruscans had strictly controlled this coast up to the 4th century B.C.¹⁹ It is certainly also possible that the Liburnians had been involved in such a system of control. Only at the beginning of the 4th century B.C. were small Greek colonies established on the central Dalmatian islands, and it is then that conflict erupted with the native Liburnians and Illyrians, as is known from epigraphic and written sources.²⁰

In the Hellenistic period, particularly with the rise of Issa and its colonies in Lumbarda, Trogir and Stobreč,²¹ as well as the Daorsi and their centre at Ošanići,²² the interest in trade along the eastern Adriatic was evidently extensive, as is shown by written sources (Athenaeus' note [I 52] that the wine from Vis was the best, Strabo's note [7.5.10 C 317] that the Dalmatian islands were rich in olive trees and grapevines), but up to the moment when the interests of Roman traders became threatened, Rome did not intervene. This intervention by Rome in the period up to the reign of Augustus coincides with the presence of shipwrecks with later Greco-Italic amphorae and amphorae of Lamboglia type 2 (it is interesting that Dressel type 1 amphorae and variants thereof are almost entirely absent from the eastern and also the western coasts of the Adriatic). As far as is known to me, Greco-Italic amphorae and amphorae of Lamboglia type 2 have not been found in the interior of the eastern Adriatic coast, other than at Marušića gradina and at Ošanići. But since both Risan and Ulcinj were autochthonic settlements with strong Hellenistic influence, and the same is also true for Shkoder and Dimale in Albania, there is no doubt that an interest in wine also existed among the autochthonic population, and it can be expected that

Greco-Italian amphorae will be found in the future at other sites in the coastal hinterland.

According to the list of finds in *appendix 1*, of the 44 sites on the eastern coast, 22 have the earlier type of Greco-Italic amphorae, 16 the later type, and the type could not be determined for 6. On the western coast the ratio is in favor of the earlier type (12:6), while the type is unknown for 5 sites. The ratio in Albania is 3:1 in favor of the earlier type, while it is unknown for 3 sites. In general terms, approximately the same ratio is present in all the regions, ca. 3:1 in favor of the earlier Greco-Italic amphorae.²³ From the data that I have gathered, a total of 69 sites of these amphorae is known in the Adriatic (some sites containing both types of Greco-Italic amphorae), of which 37 would belong to the earlier type, 22 to the later type, and because of fragmentary preservation of the amphorae, 15 to unknown types of these amphorae. In any case, it can be stated that there is no great difference and it is impossible to come to any conclusions on the basis of the above about more intensive maritime activity in either the earlier or later periods. One can only speak of equal intensity. It is possible, because of the extensive presence of these amphorae on Vis and at Ošanići, to speak of a local production of Greco-Italic amphorae, and to deduce that in this production the shape of the amphora did not undergo the significant modifications such as can be noted for Greco-Italic amphorae in the western Mediterranean. It is also possible that some of the Greco-Italic amphorae on the eastern coast of the Adriatic could be classified as Corinthian B type amphorae (see *appendix 1*, nos. 30,34,39,61).

It is interesting to note that on the eastern coast of the Adriatic, and also on the western and Albanian coasts, there are no Greco-Italic amphorae with stamp-marks (whether in Greek

or Latin), other than the one noted from Spina, which would further indicate a local production. Local production in Dyrrhachion is argued by Tartari,²⁴ while I am of the opinion that they were also produced at Issa, considering the exceptionally large number of fragments of these amphorae (and Lamboglia 2 types) discovered during rescue excavation at Vlaška njiva (see *appendix 1*, no. 47), and the confirmed Hellenistic pottery production at Issa during the 3rd to the 1st centuries B.C.²⁵

We have seen that the majority of amphorae had been discovered underwater, but there was also a considerable amount of finds on land, both in settlements, where they were used as objects of everyday life, and as grave goods (Salapia, Ortona, San Severo-Casone, Vieste, Ancona, Spina, Adria and Dyrrhachion: see *appendix 1* for references). On the eastern Adriatic coast, the amphorae were again mainly found in the sea, but they have also been registered on land (Vis, Hvar, Stobreč, Marušića gradina, Ošanići), although not among grave goods.²⁶

I have unfortunately not succeeded in this work in examining most of the data cited by Vrsalović in his regrettably unpublished doctoral dissertation, because of which I could not even enter into a more detailed analysis of Greco-Italic amphorae, particularly in terms of the form of the amphorae themselves, the fabric, the capacity, whether they were imported or of local production, and so forth. I nonetheless think that the presented material is sufficiently challenging to require further research. This is truly an impressive number of sites, which were previously almost entirely unknown to the broader professional and scientific public. Their presentation enables the Adriatic to be included in general consideration of the circulation of Greco-Italic amphorae throughout the Mediterranean, and thus to offer a contribution to the economic and social history of the Classical world.

Branko Kirigin
Arheološki muzej
Zrinsko Frankopanska 25
HR-58000 Split